

LEBRIS

We know
books

CHARLES NDHLOVU

Papa Francisc

Metafora discursului papal

traducere din limba engleză de Cristina Irimia

Cartea Românească
EDUCAȚIONAL

CUPRINS:

INTRODUCERE	5
a) Papa Francisc (Jorge Mario Bergoglio).....	13
b) George Lakoff și Mark Johnson.....	18
c) Cadrul teoretic și metoda de investigare	21
d) Obiectivul metodologic.....	29

1. CINCIZECI DE METAFORE

ALE PAPEI FRANCISC	33
1. Biserica este pe cale de a se îmbolnăvi.....	34
2. Organizații non-guvernamentale caritabile da, dar nu Biserică	35
3. Apostolul Babelului.....	35
4. Păstori care simt mirosul oilor lor	36
5. Credință călduță, ca apa de trandafiri	37
6. Clasa de mijloc a sfințeniei	37
7. Calea vieții noastre	38
8. Să ne lepădăm de prea mulții noștri idoli	38
9. [Cristos] este ghidul care ne ține frânghia în timpul ascensiunii pe munte.....	39
10. Biserica nu e doar o babysitter.....	39
11. Sateliți creștini	40
12. Identitatea creștină nu este un buletin.....	41
13. Biserica, comunitatea celor ce spun „da”	41
14. Un fiu sau o fiică fără coloană vertebrală.....	42
15. Dumnezeu nu este un Dumnezeu-spray.....	43
16. O căruță cu bagaje în urma unei procesiuni funerare	43
17. Creștinul care se lamentează tot timpul [...] devine dl sau d-na Plângăreață	44

18. Trudiți din greu.....	45
19. Notele de subsol ale istoriei	45
20. Adevăratul ogor al credinței	46
21. Intrați în luptă, așa cum a făcut Iisus.....	46
22. Să înoți împotriva curentului.....	47
23. Să fim discipolii Lui, să jucăm în echipa Lui	48
24. Biletul pentru viitorul unei vieți împlinite și rodnice.....	48
25. Biserica vie	49
26. Atletii lui Cristos.....	50
27. Creștini cu jumătate de normă.....	50
28. [Creștini] adevărați, nu de paradă	51
29. Luați hotărâri durabile, înălțătoare.....	51
30. Familia [...] înaintând pe aceeași cale.....	52
31. Ogorul credinței.....	52
32. Copii spirituali ai Bisericii	53
33. Cei închinați Bisericii sunt mame	53
34. Castitate roditoare	54
35. Femei de carieră în Biserică.....	54
36. Bărbați și femei ai Bisericii care sunt carieriști	55
37. Bărbații și femeile Bisericii care [...] se folosesc de frații și surorile lor ca de trambuline	55
38. Biserica Mamă	56
39. Creștinul nu este o insulă	56
40. Creștini făcuți în laborator.....	57
41. Episcopi de aeroport	57
42. Atmosfera din Biserică.....	57
43. Fețele creștinilor melancolici seamănă mai mult cu castraveții murați în oțet.....	58
44. Bucuria creștină nu poate fi îmbuteliată.....	59
45. Inimile noastre vor îmbătrâni și vor face riduri	59
46. Bucuria nu poate fi ținută ascunsă.....	60
47. Bucuria este o virtute a pelerinului [...] aflat pe cale.....	60

48. Biserica este ca un spital de campanie.....	60
49. Uneori, Biserica s-a închis în sine însăși	61
50. Spovedania nu înseamnă [...] să te afli într-o cameră de tortură	62

2. TEORIA METAFOREI CONCEPTUALE A LUI GEORGE LAKOFF ȘI MARK JOHNSON

1. Metafore conceptuale.....	65
2. Utilizarea inconștientă a metaforei	66
3. Cum „citim” exprimarea metaforică.....	70
4. Înțelegerea structurii metaforice prin alternanțe culturale	75
5. Cu cât conceptul este mai abstract, cu atât mai importantă apare metafora și corespondența ei cu omogeneitatea culturală	77
6. Metaforele și subiectivismul	79
7. Experiențialismul și realismul întrupat.....	82
8. Universalitatea metaforelor.....	86
9. Metafore noi și metafore convenționale	89
10. Metaforele sunt sistematice.....	90
11. Metafore-canal de comunicare.....	93
12. Metafore contextuale.....	96
13. Metafore structurale	97
14. Metafore orientative	99
15. Metafore ontologice.....	102
16. Metafore-container	105
17. Personificarea.....	107
18. Metonimii	108
19. Coerența prin intermediul metaforelor	110

3. METAFORELE PAPEI FRANCISC ȘI TEORIA METAFOREI CONCEPTUALE.....

1. Adaptarea conceptuală transversală.....	114
--	-----

2. Ontologic, și nu doar lingvistic.....	118
3. Metafore orientaționale ca întruchipare a limbajului.....	125
4. Metafore structurale.....	128
5. Înțelegerea personalității Papei Francisc prin analiza celor cincizeci de metafore	132
6. Tipuri de metafore recurente	133
7. Suprapunerea temelor și scopurilor	134
8. Observații finale.....	147

CONCLUZII.....	161
-----------------------	------------

BIBLIOGRAFIE	163
---------------------------	------------

a) CĂRȚI.....	163
b) ARTICOLE.....	165
c) WEBSITES.....	166

INTRODUCERE

Papa Francisc a revoluționat papalitatea! Iată cum descrie Paul Vallely, unul din cei mai apreciați biografi ai săi, această revoluție¹:

Schimbarea profundă a devenit cuvântul de ordine la Roma, din chiar primele șase luni de pontificat al Papei Francisc. Primul Papă provenit din cele două Americii – cum s-a exprimat chiar el însuși: „venit de la capătul pământului” – a adus o perspectivă profund înnoitoare [...], ceea ce înseamnă mult mai mult decât un Papă care refuză să se instaleze în palatul papal, care ia masa în refectoriul hostelului care îl găzduiește, își duce singur bagajul și se lansează în neașteptate apeluri telefonice, de pe mobilul său, către o mulțime de oameni necunoscuți, răspunzând în acest fel numeroaselor scrisori pe a căror plicuri singura adresă era „Papei Francisc, Vatican, Roma.” La fel de radical s-a exprimat și în declarațiile sale despre doctrina Bisericii. În cele doar 80 de minute ale unei conferință de presă, noul Papă a anunțat

¹ Publicația *Times literary supplement* a numit cartea lui Vallely „un eveniment formidabil.” Vezi și comentariile disponibile pe <http://www.paulvallely.com/writing/latest-book/item/latest-book-2.html> (16.11.2013).

schimbări în numeroase domenii, un mesaj reînnoit în această lună, într-un interviu de 12.000 de cuvinte acordat unei publicații iezuite, ceea ce a stârnit o puternică undă de șoc în Biserica Catolică. A criticat așezarea dogmei înaintea iubirii și a doctrinei înaintea ideii de a-i sprijini pe cei săraci. Toți au ajuns „obsedați” de avort, de căsătoriile gay și de contracepție, ceea ce a condus la o biserică cu „reguli mărginite”. [...] „Lucrurile trebuie reasezate într-un nou echilibru” a încheiat Papa Francisc, „altfel însuși edificiul moral al Bisericii se poate prăbuși, ca un palat construit din cărți de joc, pierzându-și totodată prospețimea și mireasma Evangheliilor”.²

Între numeroasele noutăți aduse papalității de Papa Francisc se numără apelarea frecventă, în omiliile, discursurile și interviurile sale, la metafore, ceea ce poate explica faptul că a devenit unul din cei mai căutați interlocutori pentru navigatorii pe internet, o situație evidențiată de *Global Language Monitor*.³

² Paul VALLELY, *Pope Francis: Not so much a reformer but a revolutionary*, 27.09.2013, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/pope-francis-not-so-much-a-reformer-as-a-revolutionary-8845052.html> (16.11.2013).

³ „Papa Francisc” este un nume de top în 2013 pe Internet. Cf. *Top word of 2013 in Global language monitor*, 02.11.2013, <http://www.languagemonitor.com/trending-words/404-is-the-top-word-toxic-politics-the-top-phrase-pope-francis-the-top-name-of-2013/> (01-12-2013). *Global language monitor* susține cu mândrie că „spune lumii ceea ce Web-ul gândește”.

Pentru George Lakoff și Mark Johnson, „conceptele metaforice pot fi extinse mult peste obișnuita interpretare literală a gândirii și exprimării în domenii pe care le numim figurative, poetice, colorate, sau a ceea ce ne-am obișnuit să definim drept gândire și limbaj imaginativ.”⁴ Totuși, conform afirmației făcute de Robert A. Harris în *A Handbook of Rhetorical Devices*, o metaforă „compară două lucruri diferite exprimând unul din ele cu mijloacele celui de-al doilea. Spre deosebire de o similitudine sau de o analogie, metafora susține că un lucru *este*, de fapt, altceva, ceva diferit, nu doar că un lucru este la fel ca altul”.⁵ Dintre numeroasele exemple de metafore folosite de Iisus, preluate de Evanghelii, putem aminti: „Eu sunt pâinea vieții”⁶, sau „Ochiul este lumina trupului”⁷. Iisus nu face doar comparații preluate din lumea reală. El nu spune că realitatea (A) este ca metafora (B). El nu spune „eu sunt ca pâinea”, nici că „ochiul este ca lumina”. El doar afirmă că A *este* B.

Iar Papa Francisc pare să fie un maestru al acestui instrument metaforic. Comparativ cu

⁴ George LAKOFF – Mark JOHNSON, *Metaphors we live by*, Chicago, University of Chicago Press, 1980, 13.

⁵ Robert HARRIS, *A handbook of rhetorical devices*, in *Virtual Salt*, 05-01-2010, version 5, <http://www.virtualsalt.com/rhetoric5.htm#Metaphor> (28-11-2013).

⁶ John 6:35 (RSV).

⁷ Luke 11:34 (RSV).

limbajul papal formal adoptat de mai toți predecesorii săi, stilul său metaforic de a vorbi și de a scrie mă intrigă în cel mai înalt grad. De exemplu, în ziua de 28 martie 2013, s-a adresat preoților cu următoarele cuvinte:

Cei care nu vor ieși din ei înșiși, în loc să devină *mediatori*, vor deveni, încetul cu încetul, doar *intermediari*, *manageri*. Diferența e cunoscută tuturor: intermediarul, managerul, „și-a primit deja răsplata” și, odată ce nu se implică cu tot trupul și sufletul său, nu va avea parte niciodată de un cuvânt cald de mulțumire, rostit din inimă. Este exact cauza insatisfacției pe care o resimt cei care devin triști – triști preoți – cei care, dintr-un motiv sau altul, devin colecționari de vechituri sau de noutăți, în loc să devină *păstori care să simtă mirosul oilor lor*. Aceasta vă cer eu vouă: fiți păstori, trăiți „cu mirosul oilor voastre, faceți ca asta să se întâmple, fiți păstori pentru turma voastră, fiți pescari de oameni”.⁸

Numeroase sunt metaforele folosite de Francisc pentru a descrie astfel de preoți. Ei sunt numiți *mediatori*, nu *intermediari*, nici *manageri*. Ei devin *colecționari de vechituri și de noutăți* în loc să fie *păstori*. Cu aceste trei metafore, el explică cum nu

⁸ VATICAN.VA, *Chrism mass: Homily of Pope Francis*, Holy Thursday, 28.03.2013, http://www.vatican.va/holy_father/francesco/homilies/2013/document_s/papa-francesco_20130328_messa-crismale_en.html (31.10.2013).

trebuie să se comporte preoții și insistă asupra a ceea ce aceștia ar trebui să fie descriind o trăsătură specifică a păstorilor – aceștia sunt atât de aproape de oile lor încât chiar le pot „mirosi”! Mai mult decât atât, expresia „păstori trăind cu mirosul oilor lor” este cu totul nouă din punct de vedere lingvistic, deși pornește de la vechea metaforă biblică a „bunului păstor”⁹.

Citindu-i omiliile și predicile susținute de-a lungul celor opt luni analizate în studiul meu, adică între 13 martie și 13 noiembrie 2013, exact înainte de apariția recomandărilor sale apostolice, intitulate *Evangelii Gaudium*,¹⁰ în ziua de 26 noiembrie 2013, am descoperit cincizeci de exemple de metafore¹¹

⁹ Cf. Psalm 23, John 10:11 (RSV).

¹⁰ VATICAN.VA, *Apostolic exhortation Evangelii Gaudium of the holy father Francis to the bishops, clergy, consecrated persons and the lay faithful on the proclamation of the gospel in today's world,* 26.09.2013,

http://www.vatican.va/holy_father/francesco/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20131124_evangelii-gaudium_en.html (06.11.2013).

¹¹ Iată lista celor cincizeci de metafore: *Biserica este pe cale de a se îmbolnăvi; Instituții caritabile non-guvernamentale, nu însă Biserică; Apostolul Babelului; Păstori care miros oile lor; Credința apă de trandafir; Clasa de mijloc a sfințeniei; Calea vieții noastre; Dezbărați-vă de prea mulții voștri idoli; [Cristos] este ghidul care ne ține frângeră pentru a urca muntele; Biserica nu poate fi doar babysitter; Sateliți creștini; Identitatea creștină nu este o carte de identitate; Biserica este comunitatea da-urilor; Un fiu sau o fiică fără coloană vertebrală; Dumnezeu nu este un Dumnezeu-spray; N-am văzut niciodată un cortegiul funerar urmat de o căruță de bagaje; Creștinul care se lamentează tot timpul devine domnul sau doamna Plângăreață; Trudiți din greu; Notele de subsol ale istoriei;*

asemănătoare celor două mai sus pomenite. Le voi include pe toate cincizeci în capitolul unu.

În vara anului 2013, am citit, ascultat și reflectat asupra omiliilor și discursurilor susținute de Papa Francisc. Ca student la comunicare, nu m-am mulțumit să analizez metaforele din perspectivă strict exegetică sau omiletică,¹² deși știu că un asemenea tip de lectură mi-ar îmbogăți considerabil modul propriu de a înțelege funcția pastorală. Eram dornic să le studiez și din perspectiva comunicării, adică prin prisma unei teorii comunicaționale care să mă ajute să înțeleg și să aprofundez interpretarea fiecărei metafore, dar și să îl cunosc mai bine pe

Adevăratul ogor al credinței; Intrați în luptă, așa cum a făcut Iisus; Înnotați împotriva curentului; Să fim discipolii Lui, să jucăm în echipa Lui; Bilet pentru viitor: o viață împlinită și rodnică; Biserica vie; Atleții lui Cristos; Creștini cu jumătate de normă; [creștini] Nu scrobiți, ci autentici; Țintiți sus, luați decizii durabile; Suntem parte a unei familii de frați și surori care merg pe același drum; Voi sunteți ogorul credinței; Copiii spirituali ai Bisericii; Cei închinați Bisericii sunt sunt mame; Castitate roditoare; Femei de carieră ale Bisericii; Bărbați și femei ai Bisericii, ariviști sociali; Bărbați și femei ai Bisericii [...] care se folosesc de frații și de surorile lor ca de trambuline; Biserica Mamă; Creștinul nu este o insulă; Nu devenim creștini în laborator; Episcopi de aeroport; Pacea și bucuria sunt aerul Bisericii; Fețele creștinilor triști seamănă mult cu un castravete în oțet; Bucuria creștină nu poate fi îmbuteliată; Inimile noastre vor îmbătrâni și vor face riduri; Bucuria nu poate fi ascunsă; Bucuria este o virtute a pelerinului [...] aflat pe cale; Văd Biserica ca pe un spital de campanie; Uneori, Biserica s-a încuiat pe dinăuntru; Mărturisirea nu înseamnă să stai pe scaun [...] într-o cameră de tortură.

¹² Prin exegeză, înțeleg „explicarea critică a interpretării unui text sau a unui fragment de text, cu precădere din Biblie”. Prin omiletică înțeleg „arta de a predica, ca ramură a teologiei practice dedicată omiliilor sau predicilor”. Vezi, în acest sens: *Dictionary.com*

creatorul acestora, însuși Papa Francisc. Am fost mulțumit să găsesc răspunsul potrivit curiozității mele academice în teoria lui George Lakoff, pe care și-a dezvoltat-o în cartea scrisă împreună cu Mark Johnson, intitulată: *Metaphors We Live By*¹³, ceea ce m-a convins să fac din această carte principala sursă a înțelegerii teoretice a metaforelor Papei Francisc. Mi-am intitulat așadar studiul: „Metaforele Papei Francisc în primele opt luni ale pontificatului său, în lumina Teoriei Metaforei Conceptuale a lui George Lakoff”.

Înainte de a prezenta o scurtă biografie a Papei Francisc și a lui George Lakoff, doresc să explic de ce am inclus atât de vizibil în titlu numele lui George Lakoff, dar și de ce am fost atras de acest subiect pentru teza mea de licență.

Deși cartea de care mă voi ocupa are doi autori, George Lakoff și Mark Johnson, lucrarea mea îl menționează mai mult pe primul dintre ei. În afara motivației estetice de a avea un titlu mai scurt, există și un motiv mai profund: de-a lungul elaborării lucrării mele, am citit mai multe din cărțile lui George Lakoff, inclusiv articolele la care Mark Johnson nu fusese co-autor. Așa se explică aplecarea mea pentru scrierile lui George Lakoff, a cărui

¹³ George LAKOFF – Mark JOHNSON, *Metaphors we live by*, Chicago, University of Chicago Press, 1980.

manieră de a vedea lucrurile doream să o urmez. Când privește preferința mea pentru a asemenea temă, voi spune că este strict legată de poziția mea de preot catolic în Malawi, acolo unde metaforele sunt larg utilizate și transmise de la o generație la alta, prin tradiția orală a culturii Ngoni căreia îi aparțin. De obicei, bătrânii sunt cei care păstrează și transmit mai departe limbajul nostru metaforic și tradițiile noastre. Abordând structura și dimensiunile metaforelor din perspectivă științifică, voi putea – în lucrări viitoare – să apreciez și să înțeleg mai bine metaforele întâlnite în cultura mea, Cultura Ngoni din Malawi. Dedicându-mă studiului metaforelor, misiunea mea pastorală, de preot și educator – o vocație care reclamă însușiri metaforice speciale, căci noi urmăm pașii lui Iisus din Nazareth, recunoscutul „Maestru al Metaforei” – va avea numai de câștigat.

În continuare, voi prezenta pe scurt biografia și aportul metaforic din limbajul Papei Francisc, după care voi aborda teoria metaforelor elaborată de George Lakoff. Mai departe, voi discuta întrebările pe care le poate ridica un asemenea studiu și îi voi defini cadrul teoretic, obiectivele, ipoteza de la care pornește și metodologia.

a) Papa Francisc (Jorge Mario Bergoglio)

Jorge Mario Bergoglio, care și-a luat numele de Francisc în momentul în care a devenit Papă, în ziua de 13 martie 2013, vine din Argentina. Este primul Papă venit din Americi și primul Papă iezuit.¹⁴ S-a născut în ziua de 17 decembrie 1936, în Buenos Aires, din părinți italieni imigranți.¹⁵

Înainte de a fi ales Arhiepiscop și Cardinal de Buenos Aires, a dus o viață simplă, printre oamenii locului. La fel a făcut și în timpul călătoriilor sale în autobuz, împreună cu cardinalii, imediat după alegerea sa ca Papă. Biografia publicată de *L'Osservatore Romano* pe website-ul oficial al Vaticanului amintește pe scurt preferința sa pentru un stil de viață simplu.

„Oamenii printre care trăiesc sunt săraci, eu sunt unul dintre ei” a spus Papa de mai multe ori, pentru a-și explica decizia de a locui într-un apartament simplu și de a-și pregăti singur masa. Își îndemna mereu preoții să manifeste milă și curaj apostolic, și să țină ușa deschisă oricui. Cel mai rău lucru care s-ar putea întâmpla Bisericii, repeta el în multe ocazii, ‘este

¹⁴ Cf. L'OSSERVATORE ROMANO, *Biography of the Holy Father: Francis*, în *Vatican.va*, http://www.vatican.va/holy_father/francesco/biography/documents/pa-pa-francesco-biografia-bergoglio_en.html (14.09.2013).

¹⁵ Cf. *Ibid.*

cea ce de Lubac numește spiritualitate laică' ceea ce înseamnă „să fii egocentric”. Iar când vorbește de dreptate socială, el cere mai întâi oamenilor să urmeze catehismul, să redescopere Cele Zece Porunci și starea de beatitudine. Proiectul său este simplu: dacă Îl urmezi pe Cristos, vei înțelege că a te folosi de demnitatea cuiva este un păcat grav.¹⁶

A urmat o școală tehnică de chimie, dar a hotărât să devină preot. A fost format la Seminarul din cartierul Villa Devoto, după care a urmat studii umanistice în Chile, obținând licența în Filozofie la Collegio de San José. Mai târziu, a predat cursuri de literatură și psihologie la Colegiul Immaculata Conception din Santa Fé și la Colegiul Del Salvatore, din Buenos Aires. Între anii 1967 și 1970, Papa Francisc a urmat studii de teologie, pe care le-a absolvit la Colegiul din San José. Arhiepiscopul Ramón José Castellano l-a hirotronisit preot în 13 decembrie 1969.¹⁷

Și-a început cariera de preot la Iezuiți, în ziua de 22 aprilie 1973. Mai târziu, a fost numit Maestru de Novici la Villa Barilari, profesor la Facultatea de Teologie din San Miguel, consultant provincial al

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Cf. Ibid.*